

OSMANLI ARŞİVLERİ'NİN TÜRKİYE'NİN YAKIN KOMŞULARI AÇISINDAN ÖNEMİ*

ALTINTAŞ, Ahmet**
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Osmanlı Arşivleri Sultan Orhan Gazi'den itibaren 1922 yılına kadar belgeleri içeren bir arşivdir. 150 milyon belgeyi içeren bu zengin arşiv; Osmanlı Devleti'nin siyasi sınırlarının genişlediği ölçüde yeni topraklarla ilgili bilgileri bize kazandırmıştır. Türkiye'nin yakın coğrafyası içinde bulunan Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya ile ilgili belge ve bilgileri içermesi açısından son derece önemlidir.

Bu gün dünyanın kriz merkezleri olan bu bölgelerde Osmanlı Arşiv belgelerinden hareketle ortaya konabilecek yeni çözüm önerileri ve çıkarımlar mevcuttur. Kafkaslar, Kuzey Irak Sorunu, Filistin Sorunu, Makedonya ve Kosova'nın Statüsü vb. sorunlarla ilgili değerlendirmelerde Osmanlı Arşiv Belgelerinden hareketle yaklaşmak dünya barışına katkı sağlayacaktır. Ben fırsat verildiği takdirde bu konularla ilgili Osmanlı Arşivlerinin neleri içerdiğini ve hangi sorunlarla ilgili farklı yaklaşımlar sergilenebileceğini arz etmek istiyorum.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Arşivleri; Kafkasya, Kuzey Irak, Filistin, Balkanlar, Makedonya, Kosova.

ABSTRACT

The Importance of Ottoman Archives for Türkiye's Neighbours

The Ottoman archive includes documents from the period of Sultan Orhan Gazi to 1922. This archive, consisting of 150 million documents, includes the knowledge about the new lands that the empire acquired. The archive is very important because it includes documents and knowledge about Balkans, Middle-east and Caucasia.

These regions are the world known areas with perennial problems and we can provide new suggestions and solutions to solve them in the light of archival documents. By using Ottoman archival documents we can solve many problems concerning Caucasia, Iraq, Palestine, Kosovo, and Macedonia. Thus, contribute to world peace. I want to submit what these related Ottoman archive documents include and what kind new approaches can be displayed.

* Haritalar için bkz.: s.394.

** Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

Key Words: Ottoman Archives, Caucasia, Northern Iraq, Palestine, Balkans, Macedonia, Kosovo.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, çok geniş bir coğrafi alana hâkimdi. Bu coğrafya göz önünde bulundurulduğunda Doğu'da Kafkaslar, Batı'da Avrupa ortaları, Balkanlar, Ortadoğu Akdeniz ve Karadeniz havzalarının bu coğrafya içinde yer aldığı ortadadır. Bir yandan Doğu-Batı eksenini öbür yandan da Kuzey-Güney ekseninin kesişme noktası ve aynı zamanda bu eksenlerin merkezi çekim gücü ve yönlendiricisidir. Bunun yanı sıra üç büyük dinin en kutsal mekânlarının bulunduğu topraklara sahip olan tek ülke konumundadır. Bu gün bu noktalar gerek Kuzey-Güney eksenini gerekse Doğu-Batı eksenini çatışma noktalarıdır. Ortadoğu, Kafkaslar, Balkanlar günümüzde de çok yoğun olarak gerek siyasi gerekse sosyo-kültürel kırılma noktalarını teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra semavi dinler arasında da bu bölgeler zor paylaşılan hatta paylaşılabilen dinî bölgeler hâlinindedir. Kudüs bunların arasında en dikkate değer olanıdır. Günümüzde yaşanan Kudüs Sorunu'na hangi şartlar altında çözüm bulunabileceğine ve o dönemdeki hoşgörüyü bir örnek olarak Kudüs ve çevresindeki Ermenilere, Hz. Ömer ve Melik Salahattin Eyyubi zamanlarında tanınan hakların aynı biçimde tanınması ibadet yerlerinin ve mallarının ellerinden alınmayıp tam aksine Yavuz, Kanunî, I. Mahmut ve III. Osman taraflarından yayınlanan fermanlarda bölgedeki halkın ibadetlerini rahatça yerine getirmeleri, her türlü emlaklarını değerlendirmeleri için tedbirler alınması istenmiştir¹. Yine Kanuni tarafından 1565 yılında Kudüs beyine ve kadısına gönderilen bir hükümlerle de Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahra ve Hz. İsa'nın kabri gibi kutsal mekânlara ibadet ve ziyaret için gelen bazı kadınların mekânların ruhuna ters düşecek davranışlar sergilediklerinin haber alındığını bu tür olayların kesinlikle engellenmesini, bu emrin sicile geçirilerek bundan sonra gelen kadıların da aynı şekilde dikkatli olmalarının sağlanması istenmiştir².

Bildirimde bu çatışma noktaları hakkında Osmanlı Devleti'nin engin devlet tecrübesi ile dönemin şartları içinde bugünkü kriz noktalarındaki sorunlara nasıl çözümler getirdiğini, getirmeye çalıştığını ve hangi sonuçların alındığını ortaya koymayı hedefliyorum.

Kerkük

Bu gün Ortadoğu bölgesinin en önemli kriz alanlarından birisi hiç şüphesiz Türkiye'yi de çok yakından ilgilendiren Musul ve Kerkük bölgesidir. Bu bölge Osmanlı Devleti'nin bölgeyi fethetmesinin ardından uzunca bir dönem refah ve

¹ T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı, **Osmanlı Fermanları Sergisi**, Yayına Hazırlayanlar: Cevat Ekici, Ayhan Özyurt, Sinan Çuluk, Ankara 2007, s. 48.

² **Osmanlı Fermanları Sergisi**, s. 20.

huzur içinde yaşamıştır. Musul ve Kerkük bölgesinin Osmanlı idaresine geçişinde ilk aşama Yavuz Sultan Selim'in 1514'te Çaldıran'da elde ettiği zafer olmuştur. 1516 yılında gerçekleştirilen Koçhisar Muharebesi ve Mardin'in alınması ile bu yöredeki Safavi egemenliğine son verilmiştir. Kanunî Sultan Süleyman'ın 1534-1535 yıllarında gerçekleştirmiş olduğu Bağdat seferi, bu bölgelere Osmanlı hâkimiyetini kesin olarak yerleştirmiştir. Bu tarihten itibaren Musul, altı sancağı kapsayan bir eyalet merkezi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu bölgelerden geri çekilişine kadar da Musul, Kerkük ve Süleymaniye ilk statülerini korumuşlardır³.

Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki sayımla ilgili belgelerde Kerkük'te yüzde 91 oranında Türkmen çıkıyor. Barzani ve Talabani yanlıları tarafından, Kerkük bölgesinin son 1 yılda demografik yapısı oldukça değiştirildi. Bu açıdan Kerkük'ün gerçekten kime ait olduğunu tespit edebilmek için, tarihî belgelerde geriye doğru gidilmesi lazımdır. Bu konuda da en önemli kaynak Osmanlı Arşivleridir. Bugünkü durum olduğu gibi kabul edilirse, uluslararası camia da, Irak'ta, Türkiye'de yanlış sonuçlara gidebilir. Örneğin, Kanunî Sultan Süleyman döneminde tahriri yapılan 111 numaralı Kerkük Livâsı Mufassal Tahrir Defteri'nde bölgede yaşayan toplumların etnik kimliği ve bağlı oldukları aşiretler belirtilmiştir. Defterdeki veriler incelendiğinde, bölgede 7 bin 320 erkek nüfusunun yaşamakta olduğu ve bunların yüzde 90'ının Türkmenlerden meydana geldiği görülmektedir. Bunların 6 bin 990'ı Müslüman, 180'i Hristiyan ve 150'si Yahudi'dir. Bölgenin demografik yapısı Mondros Mütarekesine kadar hemen hemen aynı kalmıştır. Nitekim, bu bölgenin demografik yapısından rahatsız olan Saddam yönetimi, nüfus yapısının Sünni Araplar lehine değiştirilmesi için zaman zaman teşebbüslerde bulunmuşlardır. Saddam yönetiminin devrilmesinin ardından bölgeyi ele geçiren Kürt aşiretlerinin bilhassa Kerkük'ün nüfus yapısını değiştirmek için çok sayıda Kürt yerleşimciyi bölgeye getirmesi de aynı politikanın bir diğer aktör tarafından sürdürülmesidir. Bölgenin ele geçirilişinin hemen ardından tapu dairelerinin yağmalanıp talan edilmesi bu bilinçli politikanın ürünü olmuştur. Bu bölgedeki huzur ve güven ortamının yeniden tam anlamıyla tesis edilebilmesi için bölgedeki emlakın asıl sahiplerine verilmesi ile mümkündür. Bu da Osmanlı arşivlerinde bulunan tapu tahrir defterleri, tapu suretleri vb. arşivlik malzemeye müracaatla mümkündür⁴.

Kıbrıs

Günümüz dünya sorunlarının başında hiç şüphesiz Kıbrıs da gelmektedir. Kıbrıs, Güney Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olmasıyla birlikte, bir Türk-Yunan meselesi olmaktan çıkarak hızla Türkiye-Avrupa

³ Ayhan Aydın, **Musul Meselesi 1900-1926**, Turan yayıncılık, İstanbul 1995, s. 13.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.; **Musul-Kerkük'le İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919)**, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu.: 11, Ankara 1993.

topluluğu sorunu hâline dönüşmüştür. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olmasında belirleyici unsurlardan biri olacağını çok kısa sürede göstermiştir. Türkiye'nin elini güçlendirmek ve Doğu Akdeniz'de barışı tesis edebilmek için Osmanlı Arşivlerinin zengin Kıbrıs koleksiyonundan yararlanmak gereklidir. Osmanlı arşivini incelediğimizde Osmanlı dönemine ait belgeler, arazi ve iş yeri yapısı itibarıyla Kıbrıs'ta Türk hâkimiyetini gösteriyor. Mesela Osmanlı Devleti'nde ilk defa nüfus sayımı adı altında 1831 yılında Müslüman ve gayr-i Müslim nüfusu ortaya çıkarmak ve bu sayede asker ve vergi potansiyelini tespit etmek için sayım yapılmış. Kıbrıs'ta bulunan dükkân, han, hamam, kahvehâne, fırın, vb. gibi işyerlerinin sayısı 969 olarak görülürken, bunun 676 adedi Müslümanlara, 293 adedi de gayr-i Müslimlere ait. Yalnızca erkek nüfusunun esas alındığı 1831 tarihli sayımda Kıbrıs Adası'nın nüfusu 45 bin 365 kişi çıkmış. Bunlardan 29 bin 780'i gayrimüslim, 15 bin 585'i de Müslüman ahalidir⁵. Bu veriler, gerçeklere önemli ölçüde ışık tutmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs idaresine baktığımızda bu verilerin yanında uyguladığı Kıbrıs Kanunnâmeleri ve Kıbrıs İdari Teşkilatı Kıbrıs sorununun nasıl hakkaniyet içinde çözülebileceğinin de önemli ip uçlarını bize göstermektedir.

Kafkaslar

Orta Asya ve Kafkasya'yı Rusya açısından önemli kılan faktörlerin başında petrol, doğalgaz ve bölgenin sahip olduğu yüksek rezervli doğal kaynaklar gelir. Cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından, Rusya için hammadde bulamama tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra bu topraklar, coğrafi olarak da Rusya için stratejik bir önem taşımaktadır. Özellikle Kafkasya, Orta Asya'nın kapısı ve Rusya'nın kendisine büyük rakip olarak gördüğü İran ve Türkiye'nin kesişme noktası olması itibarı ile son derece değerlidir. Tüm bu nedenler, Rusya'nın bu bölgeyi kendi nüfuz alanı hâline getirmek için gösterdiği çabayı açıklamak için yeterlidir. Aslında bölge üzerindeki hedeflerinden tarihin hiçbir döneminde vazgeçmeyen Rusya, Türkiye'ye karşı Osmanlı döneminden beri süregelen tavrını da hiçbir zaman değiştirmemiştir. Rusya'nın Türkiye'ye ve Türk Milleti'ne bakış açısının tam anlamıyla kavranabilmesi için öncelikle Rusya'nın dış politika anlayışının iyi irdelenmesi gerekir. Bir kara ülkesi olan Rusya, kuruluşundan bu yana sürekli olarak sınırlarını genişletmek ve kendisine açık kapı sağlayabilecek denizlere ulaşabilmek ihtiyacını hissetmiştir. Bu yayılmacılık anlayışı, Rusya'nın 18. yüzyılın başlarında, sınırlarını Baltık Denizi'ne kadar genişletmesini sağlamıştır. 1721 yılında ise imparatorluğunu ilan eden Rusya, bir kıta devleti hâline dönüşmüştür. Kıta devleti olmanın doğal bir sonucu olarak Rusya bu tarihten itibaren dış politikasını, kıtaya en yakın bölgeleri denetimi altında tutabilecek bir strateji izlemek üzerine bina etmiştir. Buna göre Rusya kendi güvenliğini dört ana bölgeye nüfuz edebilme gücüyle eşdeğer tutmuştur. Bu

⁵ BOA. Kıbrıs Mühimmesi, 67/28.

bölgeler Balkanlar, Baltık Ülkeleri, Kafkaslar ve Orta Asya'dır⁶. Bu nedenle Ruslar tarih boyunca bu bölgelerde karşı karşıya geldikleri milletler ile sürekli çatışma içinde olmuşlardır.

Rusların en çok karşı karşıya geldikleri ülke ise hiç şüphesiz Osmanlı İmparatorluğu'dur. Ruslar ile Osmanlılar son 300 yıl içinde dokuz büyük savaş ve çok daha fazla sayıda çatışma yaşamışlardır. Kafkaslarda yaşayan halklardan olan Gürcüler Osmanlı Devleti'nin bölge barışı için ne denli önemli olduğunun bilinci içinde zaman zaman bu durumu ifade etmekten geri durmamışlardır⁷. Osmanlı Sultanlarına yazdıkları mektuplarda onları kendi topraklarına davet etmişler, resmen de Osmanlı topraklarının bir parçası olmayı kendileri teklif etmişlerdir. Yine bir Gürcü Meliki tarafından Osmanlı padişahına gönderilen bir mektup bu tarihî gerçeği göstermektedir:

“Öteden beri Devlet-i Aliyye'nin bir kölesi ve tebaasıyım ve Gürcistan Osmanlı topraklarının bir parçasıdır. Bütün Gürcistan halkının Osmanlı Devleti'nin sayesinde sakin bir hayat sürdürdüğü de gün gibi ortadadır⁸.”

Gürcistan ileri gelenleri ve halkı tarafından gönderilen bir başka mektup ise şöyledir:

“On yıldır Ruslar hile ile memleketimize girdi. İleri gelenlerimizi aldattı. . . Çok şiddetli baskılar başladı. Çoluk çocuğumuza saldırdı, yaşlılar ve yedi yaşında çocukların dışında kalanları Rusya'ya götürdü, hâlbuki Gürcistan, altı yüz yıldır Osmanlı Devleti sayesinde asayişli düzgün bir ülke idi. Biz artık kesin kararımızı vermiş bulunuyoruz. Ya Rusları memleketimizden çıkaracak ya da bu ülkeyi baştan başa tahrip edeceğiz. Biz Devlet-i Aliyye'nin tebaasıyız. Osmanlı Devleti'ne sığınıyoruz⁹.”

O gün olduğu gibi bugün de, Kafkaslar'da yaşayan ve çoğu Müslüman olan halklar, doğrudan veya dolaylı olarak Rus baskısına ve şiddetine maruz kalmakta, hatta pek çoğu sıcak savaşın içinde bağımsızlıklarını, kendi örf ve âdetlerini koruyabilmek, dinlerini özgürce yaşayabilmek için canlarını vermektedirler¹⁰. O gün olduğu gibi bugün de bu masum ve zavallı halklar aleni bir zulme maruz kalmakta, kendilerine uzanacak bir yardım eli beklemektedir.

⁶ Oya Akgönenç, “Rusya/Ortodokslar”, **Yeni Türkiye (Türk Dış Politikası, Özel Sayısı)**, Sayı: 3, Mart-Nisan 1995, s. 446.

⁷ **Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri: Karabağ-Şuşa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba, Hoy (1578-1914)**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın nu: 4, Ankara 1992, s. 6-22.

⁸ BOA, **Hatt-ı Hümayun**, No: 44615/T. 1814.

⁹ Şinasi Altundağ, **Osmanlı İdaresi ve Gürcüler**, DTCFD, X, 1-2 (11952), s. 88.

¹⁰ **Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri (1687-1908)**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın Nu: 3, Ankara 1992. s. 16-19.

Bu coğrafyada jeostratejik ve jeopolitik açıdan bu halklara tek yardım eli uzatabilecek ülke ise hiç şüphesiz Türkiye'dir. Bu ülkelerle hem din, hem dil birliğine sahip olan Türkiye, geçmişiyile olduğu kadar bugün sahip olduğu çağdaş ve demokratik yönetimiyle de söz konusu bölgede liderlik rolünü üstlenebilecek tek ülkedir. Üstelik bu, söz konusu ülkeler için olduğu kadar, Türkiye için de çok ciddi manada stratejik avantajlar içeren bir roldür. Çünkü Türkiye için burada söz konusu olan siyasi nüfuz alanı Kafkaslar'la sınırlı değildir. Sayıları 250 milyonu bulan dev Türk Dünyası kendilerini tek bir birlik altında toplayacak otoriteyi beklemektedir.

Orta Asya'da 1990'lar itibariyle ortaya çıkan yeni tablo Türkiye'ye çok önemli ve yeni bir stratejik kapı açtığı gibi, 21. yüzyıl için çok önemli bir sorumluluğu da beraberinde yüklemektedir. 1991 yılı, yıllar boyunca komünist Rus yönetiminin şiddete dayalı politikaları altında ezilmiş, zulüm görmüş olan Türk devletlerinin bağımsızlıklarını kazandıkları bir dönüm noktası olmuştur. 70 yıl süren baskının ardından komünizmin çökmesiyle Orta Asya bozkırlarında esmeye başlayan bağımsızlık rüzgarları, Türk Dünyası'nı birlik ve beraberliğe, güçlü bir dünya hâkimiyetine doğru yönlendirmektedir. Üstelik tarih boyunca dünya devletleri kurmuş, üç kıtaya nizam vermiş Türk Milleti, bir Türk birliği gerçekleştirme konusunda da son derece tecrübelidir.

Türk ülkeleri, her ne kadar uzun yıllar başka ülkelerin boyunduruğu altında yaşamış olsalar da, bu süre içinde sosyal ve kültürel yapılarında köklü bir değişiklik olmamıştır. Türk örf ve geleneklerine olan bağlılıklarını muhafaza eden bu devletler, tarihte Osmanlı Devleti'nin doğal liderliğini kabullendikleri gibi, bugün de Türkiye liderliğinde oluşturulacak güçlü bir "Türk Birliği"nin özlemi içerisindeyler. Bugün Özbek'inden Azeri'sine, Türkmen'inden Kırgız'ına bütün Müslüman Türk halkları Türkiye'nin bu birlik konusunda atacağı adımları beklemektedir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in 28 Eylül 1991 yılında İstanbul'da yaptığı konuşma, Türk Cumhuriyetlerinin bu beklentisini ve geleceğe yönelik umutlarını yansıtmaları bakımından son derece önemlidir:

"Ancak bahar sellerini ne kadar engellemeye, önüne bentler çekmeye çalışırsanız çalışın, su yine de kendi yolunu açacaktır. İşte tarih nehri ile de aynısı olmuş ve 'soğuk savaş' engelini yıkan tarih, insanlık kanunlarıyla belirlenen esas yatağına dönmüştür. Halklarımız arasında karşılıklı anlayış ve güven duygusu oluştu. Dostluk, etkili bir iş birliğinin en güvenilir garantisidir. Bu durum bizi umutlandırıyor"¹¹.

Balkanlar

Bu gün dünya çatışma haritasına bakıldığında en yoğun çatışma alanlarından birisi Balkanlardır. Bu bölgenin Birinci Dünya Savaşı'nın çıkma merkezi oluşu

¹¹ Ramazan Özey, "Türk Dünyası", **Tarih ve Medeniyet Dergisi**, Aralık 1996, s. 60.

tesadüfi değildir. Bölge âdeta bir milletler mozayîği olduğu gibi bir dinler mozayîğidir. Sırp, Bulgarlar, Makedonlar, Arnavutlar, Yunanlılar, Türkler, Romenler, Çekler, Lehler, vb. etnik unsurlar bölgenin unsurlarıdır. Bu unsurların ayrı hedefleri, mevcut siyasi yapılanmaları ile tam anlamlandırılmamıştır. Bölge aynı zamanda yoğun bir din ve mezhep savaşlarına da sahne olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bölgede tesis ettiği yönetim anlayışı bütün parçalamadan en geniş anlamda hak ve özgürlüklerin tanınması olmuştur. Bu yönetim modeli Balkanların tarihinde en geniş zaman dilimli barış süreci olmuştur. Bunun nasıl sağlandığı ile ilgili pek çok örnek bulmak mümkündür. 1463 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılan Bosna Hersek'te Osmanlı'nın âdil ve hoşgörülü idaresi sayesinde bu bölge insanları hiçbir baskı altında kalmadan İslâm dinini seçmişler ve Osmanlı Devleti'ne ve onun temsil ettiği ideallere bağlı kalmışlardır. Büyük Fatih, Bosna'yı fethettiği zaman bölge halkına dînî hürriyet tanımış, mal ve can güvenliği sağlamıştır. Fatih'in 1478 yılında Bosna Ruhbanlarına gönderdiği bir fermanla bölge halkına tanınan mal ve can güvenliği, dinî serbestiyet ve sağlanan hürriyet ortamı açıkça ifade edilmektedir¹².

“Ben ki Sultan Mehmet Hanım. Cümle avâm ve havass u avama ma'lûm ola ki, iş bu dârendegân-ı fermân-ı hümâyûn Bosna rahiblerine mezîd-i inâyetim zuhûra gelip buyurdum ki, **Mezbûrlara** ve kilisalarına kimesne mânî ve müzahim olmayıp ihtiyatsız memleketimde duranlara ve kaçup gidenlere dahi emn ü emân ola ki gelip bizim hâssa memleketimizde havfsız sâkin olup kilisalarında mütemekkin olalar ve yüce hazretimden ve vezirlerimden ve reâyalarımından ve memleketim halkından kimesne mezburlara dahl ve taarruz etmeyüp incitmeyeler. Kendülerine ve canlarına ve mallarına ve kilisalarına ve dahi yabandan hâssa memleketimize adam getirirler ise yemin-i mugallaza ederim ki, yeri ve göğü yaratan Perverdigâr hakkı için ve ulu Peygamberimiz Muhammed Mustafa (SAV) hakkı için ve yüz yirmi dört bin peygamberler hakkı için ve kuşandığım kılıç hakkı için bu yazılanlara hiçbir ferd muhalefet etmeye. Mâdem ki bunlar benim emrime mutî ve münkâd olalar. Şöyle bilesiz.”

Yine aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin hoşgörülü idaresinden dolayı Bosna'da bulunan bazı manastır müdürleri dini serbestliklerinden dolayı 1853 yılında teşekkür mektubu göndermişlerdir¹³. Fatih'in fermanından ifadesini bulan temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınarak ve şefkatli ve âdil bir idare sayesinde Balkanlarda asırlardır devam eden Balkan feodal beylerinin zulüm ve baskıları sona ermiştir. Osmanlı'nın bu topraklardan elini çekmesi ile ne yazık ki burada kargaşa ve zulüm tekrar başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin âdil idaresi altında hayatlarını devam ettiren gayrimüslim tebaa devletin son dönemindeki

¹² **Osmanlı Fermanları Sergisi**, s. 4-5; Geniş bilgi için bkz, **Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın Nu.: 7, Ankara 1992.

¹³ **Osmanlı Fermanları Sergisi**, s. 66-67.

otorite boşluğu ve bu arada dış mihrakların tahrikleri neticesi, küllenmiş kin ve düşmanlıklardan doğan baskı ve zulümleri tekrar sahneyecekler ve maalesef bugünkü Bosna ve Kosova trajedisinin gerçekleşmesine giden yolu açacaklardır.

Bugün Kosovalıları etnik temizliğe tabi tutan Sırp faşizmi bundan beş yüz elli sene önce Osmanlının şefkatli ellerine sığındığını çoktan unutmuştur. Fatih Sultan Mehmet, Rumeli'deki fetihlerini genişleterek Sırbistan sınırlarına geldiği zaman, iki ateş arasında kalan Sırlar, Macaristan ile Osmanlı Devletinden birisini tercih etmek mecburiyetinde kalmışlardır¹⁴. O dönemde Sırlar Ortodoks, Macarlar ise Katolik idiler ve Romalılar ile Latinler arasında anlaşmazlık bulunduğu gibi, bunlarda birbirlerini hiç sevmezlerdi. Macaristan Kralı Jan Hunyad, Sırbistan'ı ele geçirmek istiyordu. Sırbistan Kralı George Brankoviç, kendisini Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmeye teşvik eden Macaristan Kralı nezdine bir heyet gönderir ve sorar:

“Macarlar Türklere galip gelirse, Sırlıların mezhepleri olan Ortodoksluk hakkında ne gibi müsaadelerde bulunacaksınız?”

Jan Hunyad'ın cevabı, insana ve onun hak ve hürriyetlerine olan saygılarının derecesini yansıması açısından çok ilgi çekicidir.

“Sırbistan'ın her tarafında Katolik kiliseleri tesis edeceğim. Ortodoks kiliselerini yıkacağım.”

Aynı soruyu sormak üzere bir heyeti de Fatih Sultan Mehmed'e göndermiş ve Fatih'in verdiği cevap ise şöyle olmuştur:

“Her caminin yanında bir kilise inşa edilecek.” Bu cevabı alan Sırbistan Kralı, Hristiyan olan Macaristan'a değil, Müslüman olan Osmanlı Devleti'ne itaat etmiştir.

Fatih'in İstanbul'u fethettiği zaman Galata Cenevizlilerine verdiği Ahidnâmede gayr-i Müslim tebaanın temel hak ve hürriyetlerinin korunması ve toplum barışının tesis edilmesini ifade eden tarihimizin önemli vesikalarından biridir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti, uzun tarih tecrübesi, coğrafi konumu, üç dinin merkezi olması gibi nedenlerle tarihte çok az devlete nasip olan bir yaşam dönemine sahip olmuştur. Göstermiş olduğumuz data-showlar, bu unsurların günümüz dünya sorunları için ne denli önemli yer tuttuğunun işaretleridir. Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmişte toprakları içinde olan bu gün kırılma noktaları ve kriz bölgeleri hâline dönüşen, coğrafyalar için geliştirdiği model hoşgörü modelidir. Dinlere, dillere ve yaşayışlara karışmamak olarak formüle edebileceğimiz modelden bu gün içinde yakın komşularımızın

¹⁴ Geniş bilgi için bkz.: Noel Malcolm, **Kosova Balkanları Anlamak için**, Sabah Kitapları 91, İstanbul 1999.

faaydalanabilecekleri çok önemli ögeler bulunduğu inancındayım. Geçmişte uygulanan projelerin bu gün için bire bir uygun olması, çözüm yollarını mutlak olarak göstermesi tabii ki mümkün değildir. Ancak, bu tecrübelerden yararlanmak en azından nelerin olup olamayacağı noktasında bize önemli ip uçları verecektir. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

